

hogy ugyanígy vendégelték meg őket Kölnben is. (Mering, Zur Geschichte der Stadt Köln, II, 64. és köv. lapok.) *Pór A.*

Tizedkerületek elnevezése a középkorban. Az egyházi tizedet, a középkorban, kerületek szerint szedték, amelyek rendszerint az egyes alesperességek (vice-archidiaconatus) határával estek össze. Az ilyen kerületeket, már árpádkori okleveleink is, latinul *cultellus*-nak nevezik, de azt már nem vették észre, hogy magyarul is ugyanígy, azaz késnek hívják a tizedkerületeket, nem ugyan magában, hanem mindig az egyes alesperesi székhely nevével kapcsolatban. Így nevezi például egy 1448. évi (Magyar Nemz. Múzeum Vég helyi gyűjt.) jegyzék a veszprémi egyházmegyében fekvő: Vértess-kés (*cultellus Wertheskees*), Kérekés (*cultellus Keerkes*), Rigyalcz-kés (*cultellus Rigalchkees*) nevű tizedkerületeket. Miért nevezik ezeket *cultellus*-nak = késnek? Kétségtől azért, mert a természetben beszolgáltatott tizedek összegét kés sel rótták föl a rovásra. Éppen így történt az a királyi adóval, a „dicá“-val is, sőt például Mátyás királynak ismert 1464. évi fölkelési s adózási rendelete, azaz ennek azon példánya, amely Heves megyének (u. o. Vég helyi gyűjt.) küldetett, világosan megmondja, hogy az ország összesen 6 adózási *cultellus*ra = késre volt felosztva s hogy például Heves megye a kassai adókéshez tartozott. A tizedrovó-kerületeket még a XVI. századi tizedlajstromok is késeknek nevezik. *Tagányi K.*

Marhakivitelünk és behozatalunk 1733—37-ben. Magyarországból az 1733. évi április 1-étől 1734. márczius 31-éig kivittek:

Ausztriába	47,933	marhát
Morvaországba	12,632	„
Sziléziába	299	„
Lengyelországba	97	„
Erdélybe	21	„
A neo-aquistica területre	2,031	„
Összesen	63,013	marhát
1734. ápril 1-étől december végéig:		
Ausztriába	38,411	„
Morvaországba	11,088	„
Sziléziába	1074	„
Lengyelországba	80	„
Erdélybe	4	„
A neo-aquistica területre	2,391	„
Összesen	53,048	marhát
1735-ben:		
Ausztriába	39,081	„
Morvaországba	10,612	„
Sziléziába	1,005	„
Lengyelországba	72	„
Erdélybe	189	„
A neo-aquistica területre	1,829	„
Összesen	52,788	marhát

1736-ban :

Ausztriába	42,624	„
Morvaországba	14,518	„
Sziléziába	831	„
Lengyelországba	80	„
Erdélybe	4	„
A neo-aquistica területre	2,472	„
Összesen	60,529	marhát

1737-ben :

Ausztriába	45,246	„
Morvaországba	17,298	„
Sziléziába	1,303	„
Lengyelországba	45	„
Erdélybe	897	„
A neo-aquistica területre	1,270	„
Összesen	66,059	marhát

Magyarországba behoztak :

1733. ápril — 1734. márczius 31. :

Lengyelországból	2,260	marhát
Erdélyből	10,482	„
A neo-aquistica területről	3,428	„
Összesen	16,170	marhát

1734. ápril—december :

Lengyelországból	1,142	„
Erdélyből	8,305	„
A neo-aquistica területről	371	„
Összesen	9,818	marhát

1735-ben :

Lengyelországból	624	„
Erdélyből	9,804	„
A neo-aquistica területről	1,262	„
Összesen	11,690	marhát

1736-ban :

Lengyelországból	146	„
Erdélyből	8,624	„
A neo-aquistica területről	2	„
Összesen	8,772	marhát

1737-ben :

Lengyelországból	333	„
Erdélyből	10,555	„
A neo-aquistica területéről	2	„
Összesen	10,890	marhát.

Eredetije latinul az Orsz. Levéltár kancelláriai osztályában. Acta Particularia n° 181. alatt.

T. K.

Nagy-Körös salétromfőzése a török uralom alatt. Az alföldi városok közül nevezetes szerep jutott *Nagy-Körösnek* a hódoltság korában. Ugyanis nem hűbér, hanem török császári birtok lévén, nem volt annyira kitéve a zsarolások és rablásoknak. Adók és másnemű szolgáltatások sem terhelték oly erősen, minék következtében nemcsak hogy el nem pusztult, hanem lakosokban is gyarapodott.

E védelmet különösen annak is köszönhetette, hogy *salétrom*-szolgáltatással volt terhelve. Ezen érdekes adózási nemről szándékozom az alábbiakban szólni.

A törököknek, hadjárataikban sok puszkaporra lévén szükségük, annak előállítására a *budai vár* alján ¹⁾ *puszkaporgyárat* állítottak fel, melyben török katonaság dolgozott. ²⁾ A gyártáshoz szükséges *salétromot* a gyártás folytonossága érdekében lehetőleg közeli vidékről kellett beszerezniök. *Körös* és *Czegléd* városok földje igen salétromos volt, amennyiben egyes területeken a föld felszínén kivirágzás alakjában mutatkozott; a törökök felhasználták e körülményt és e két várost arra kötelezték, hogy a gyár számára szükséges salétromot szállítsák. Ezen szolgáltatás fejében azután fölmentést adott nekik a szultán: a hid- és palánk-építés, várjavítás, élelemszolgáltatás és más önkényes terhek viselése alól és csakis az iszpendzse (*fejadó*) és *haltized* fizetésére köteleztettek. E kiváltságaik biztosítására számos rendelet bocsátatott ki ³⁾ és e két város lakói igyekeztek is jogaikkal élni és kiváltságaikat időről-időre megújíttatni.

Ami a *salétromfőzés* módját, a termelt salétrom mennyiségét illeti, közelebbi adatok csak *Nagy-Körös*ről maradtak fenn, míg a *czeglédiek* salétromfőzéséről adatok hiányában semmit sem tudunk.

A salétromszolgáltatás évi mennyisége úgy látszik nem volt előre meghatározva. Amennyit csak termelni tudtak, annyit szállítottak fel *Budára*. A beszállítás nem egyszerre történt, hanem évenként többször; némely évben ötször-hatszor is vittek fel salétromot *Budára*, mely alkalomkor rendszeren vagy a bíró, vagy valamelyik esküdt ment a salétromszállítmánnyal. A beszállított salétromot *Budán* egy csausz vette át. Ez a csausz egyszerismind a *salétromfőzés felügyeletével* is meg volt bízva. Minden évben lement a salétromot főző helységekre vizsgálatra, mely alkalommal rendszeren ajándékokkal terhelve távozott. E «*salétromos csausz*»

¹⁾ Szilágyi S. és Szilágyi Á. Okmánytár a hódoltság tört. Magyarországon I. 135.

²⁾ Szalay: Magyarország a török hódítás korában. 219. lap.

³⁾ Okmánytár a hódoltság történetéhez. I. 5- 7, 16, 41—42, 66, stb. lap.